

Šance a rizika svobody

Ladislav Hejdánek

- ◆ přednáška | přípravné poznámky, česky, vznik: 17. 11. 1995
- ◆ poznámka: Přednáška v Ústí nad Labem 17. 11. 1995.
- ◆ lecture | preparatory notes, Czech, origin: 17. 11. 1995

[Poznámky k výročí 17. listopadu 1989]

1. Dnešní datum nám připomíná nejen události před 6 lety, ale také události před 56 lety. Nejde však jen o toto datum; jsou ještě jiná data, která nám připomíná 17. listopad. Jde o skutečnost, že mladí lidé a zejména studenti mají často větší smysl pro významné chvíle než my starší. Studenti a vysoké školy se staly cílem první masivní nacistické represe po německé okupaci a zřízení protektorátu v roce 1939, studenti jediní veřejným průvodem protestovali proti pseudolegálnímu komunistickému puči v únoru 1948, byl to student, kdo se v úzkosti a bezradnosti pokusil dobrovolnou smrtí zburcovat rezignující národ, a byli to zase studenti, kteří demonstrací, připomínající listopad 1939, zahájili široký veřejný odpor proti komunistickému režimu před šesti lety. Ale tím vzpomínání na studenty a dějinná paměť samotných studentů zdaleka nekončí: půjdeme-li do vzdálenější minulosti, můžeme si připomenout studenty na barikádách v roce 1848 nebo ještě hlouběji v minulosti první popravené studenty na počátku husitské revoluce. Jinde v Evropě, a dokonce nejenom v Evropě jsou známy podobné zkušenosti. Znamená to, že jsou mladí lidé vůbec a studenti speciálně svobodnější než dospělí a vůbec starší generace? Je tomu opravdu tak, že si svobody váží mnohem víc než my ostatní? Pokud ano, máme pro to nějaké přesvědčivé vysvětlení?
2. Slavný, vysoce oceňovaný, ale také zavržovaný a proklínaný židovský filosof, Spinoza, napsal, že svoboda je síla a statečnost ducha (fortitudo animi).
3. K tomu lze dodat jen malou korekturu: statečnost nesmíme chápat jako vlastnost, výbavu ducha, nýbrž jako jeho činnost, výkon: svoboda není něco, co máme, ale čeho se odvažujeme. (Objektivismus řeckého původu.)
4. Rozdíl: svoboda od něčeho, svoboda k něčemu – to je často slyšet, a je to pravda. Potřebuje to však správně vyložit.
5. Svoboda k něčemu je vlastně otevřenost: svobodný je jen ten, kdo se dovede otevřít někomu (nebo něčemu) a nechá se jím oslovit – a to znamená: dopřeje druhému tu svobodu, aby něco řekl nebo udělal, co má schopnost oslovovat.
6. Dopřát svobodu druhému člověku však vždycky znamená držet svou svobodu na uzdě, uložit své svobodě meze. A právě proto je svoboda jako otevřenost pro někoho, pro druhého člověka vždycky zároveň svobodou od toho, co této otevřenosti překáží a brání.
7. Nejčastěji brání naší otevřenosti pro druhého právě to, že jsme příliš soustředěni na sebe a také na svou svobodu. Proto patří k naší svobodě pro druhého také svoboda od, totiž svoboda od sebe, od nás samých.
8. Je tato svoboda od sebe, tedy jakýsi odstup od pouhé vlastní subjektivity, jakési sebezapření, bez nebezpečí, že se dostane na nesprávnou kolej? Ne: svoboda je odvahou ducha právě proto, že se odvažuje čehosi nebezpečného a že riskuje selhání a prohru. Kde není rizika, tam nemůže jít o pravou svobodu.
9. Základní nebezpečím svobody od sebe známe z dob archaických: archetypy a jejich napodobování (MIMESIS, imitatio): člověk se děsí budoucnosti a utíká se k tomu, co už zná, co už je tady, a chce se k tomu přimknout, ztotožnit se s pravzorem. Tím se však vyhýbá odpovědnosti a přenáší ji na sám pravzor.
10. Hebrejská tradice jako jeden ze sloupů evropanství: vynález antiarchetypů. Abram: jen inspirace, nemůžete jej napodobit do všech detailů ani se s ním ztotožnit. Musíte jít do svého „neznáma“. A tím převzít odpovědnost, přestat se schovávat za pravzor.
11. Svoboda je proto onou silou či statečností ducha, která mu dovoluje – ba která mu velí – aby převzal odpovědnost, a to nejen za sebe, ale zejména za druhé, a tak za to, co je „pravé“ a „správné“, tedy co je po právu, co je spravedlivé, pravdivé.
12. Žijeme v orientovaném světě (x ne v inertním): že je vůbec možný rozdíl mezi pravým a nepravým a že to není náš výmysl ani naše libovůle, znamená: svoboda

je vždycky také svobodou před tím, co tuto pravost umožňuje a zakládá.